

Cent anys d'«Els Pastorets»: l'encís perdurable del Nadal

Josep Maria Folch i Torres va crear fa un segle per encàrrec una obra que s'ha acabat convertint en la més popular de Catalunya | Les aventures de Lluquet i Rovelló van trencar amb les cotilles religioses anteriors per acabar esdevenint la principal "escola" de teatre per a actors i actrius | Durant els anys del franquisme va ser una de les poques manifestacions públiques que es van fer en català

Imatge d'una representació d'«Els Pastorets» a Manlleu | Adrià Costa

A Catalunya, ningú no ha renegat mai tan bé com el Satanàs de Folch i Torres. Les recargolades malediccions que perboca el dimoni han quedat com un dels referents populars d'una cultura teatral catalana que té en *Els Pastorets* o *l'Adveniment de l'Infant Jesús* un dels exponents de més èxit. El Teatre Coliseu Pompeia de Barcelona estrenava el 24 de desembre del 1916 aquesta obra nadalenca que havia estat encarregada pels Caputxins a Josep Maria Folch i Torres (<http://www.naciodigital.cat/noticia/121751/folch/torres/independentista>), un dels autors més populars de l'època que va escriure la peça en poc més d'una setmana.

Eren cinc actes en 18 quadres, tota una obra magna protagonitzada per dos pastors que s'enfrontaven a les forces malignes que pretenien ?declarar la guerra al cel ara sempre i cada dia?. Una lluita edulcorada i senzilla entre el Bé i el Mal envernissada de catalanitat i desenvolupada a partir d'una trama que s'allunyava de les moralitats religioses sobre les quals havien pivotat les representacions del naixement de Jesús des del 1721, el primer any del que es té constància al país d'una recreació teatralitzada d'aquestes característiques.

El Satanàs de l'Orfeó Vigatà. Foto: Adrià Costa

Folch i Torres va capgirar aquest concepte per convertir-lo en un espectacle mengívol i fàcilment digerible per a tots els públics, sobretot l'infantil. Francesc Foguet, doctor en Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i expert en teatre català, indica a **NacióDigital** que si Folch i Torres va reeixir en aquesta obra va ser gràcies al seu domini de la narrativa infantil i juvenil, cultivada durant anys a la revista *En Patufet*. *¿Va saber crear un artefacte teatral d'èxit que funcionava bé tot i que era llarg?*, explica Foguet. És del mateix parer l'actor Toni Albà, conegut pel seu paper de Rovelló a Vilanova i la Geltrú, una de les *¿capitals? folchitorrianes* de Catalunya. *¿Els Pastorets de Folch i Torres simbolitzen una reconversió de la tradició, perquè tot és més lúdic i divertit?, més suportable?*, assegura.

Dos anys després de la seva estrena, l'obra saltava al Teatre Romea de Barcelona, i per primer cop sortia referenciada als diaris de l'època. El 19 de desembre del 1918, el diari *La Veu de Catalunya* anunciava a les seves pàgines teatrals *¿el grandios espectacle en cinc actes i 18 quadres d'en Folch i Torres?*. Foguet explica que el pas a un gran teatre va suposar un augment de l'espectacularitat d'algunes escenes. L'obra ho admetia, i va ser a partir d'aquest moment que *Els Pastorets* es van començar a fer coneguts a la capital i, després, arreu de Catalunya, on va anar guanyant adeptes en els ambients teatrals municipals, vinculats molts d'ells a les parròquies, que es van fer seva l'obra fins a convertir-la en una tradició nadalenca que ha perviscut en el temps fins als nostres dies.

Lluquet, Rovelló i Jeremies, a Manlleu. Foto: Adrià Costa

La seva popularitat, una molèstia pel franquisme

Una de les claus d'aquest fet l'explica Foguet pel component social que comporta la preparació d'una representació de gran format com aquesta; "Desenes de persones es mobilitzaven i encara ho fan per fer funcionar l'engranatge de l'obra, des d'actors a tècnics passant pels responsables dels decorats i dels efectes especials. Això ha arrelat i ha passat de pares a fills durant molts anys", assegura el docent. L'actor Joan Pera indica en aquesta tessitura que la peça de Folch i Torres va servir a molts catalans per relacionar-se amb el teatre en èpoques de poca riquesa en les cartelleres teatrals, i recorda la importància que va tenir per mantenir viva la llengua catalana enmig de la dictadura franquista. "Aquesta obra va ser de les poques manifestacions públiques que es feien en català?", indica.

Tot i la blancor de l'argument, l'obra va molestar el règim de Franco, que va obligar a traduir-la al castellà del 1939 al 1946, una obligació que, segons Foguet, es saltaven els mateixos actors durant la representació si sabien que no hi havia cap censor a la sala. La popularitat d'un espectacle en català no agradava als franquistes, preocupats per la difusió d'un català que, en alguns passatges, havia de tenir per força una traducció enrevessada. S'ignora com la censura devia transmutar expressions com "cucs de soca recorçada", "coques recuites" o "caps de caragol sense closca" que Satanàs deixava anar sempre que algun àngel, pastor o pecat capital maldestre li ensorrava els plans per tenir "el món en un grapat" i fer creure que l'esperat Messies no tenia "poder omnipotent?". Segons Foguet, hi ha un document que acredita que el règim va deixar representar abans en català una obra de Bertold Brecht que no pas els Pastorets, molt menys àcids en la crítica social però, això sí, molt més populars.

Imatge d'una escena dels Pastorets de Manlleu Foto: Adrià Costa

Una escola d'actors

Que en moltes cases catalanes es visqués la tradició d'interpretar personatges de l'obra va facilitar el primer contacte de molts joves amb el teatre, primer com a espectadors i després com a part implicada. Albà explica que *Els Pastorets* han servit d'escola per a desenes d'actors catalans actuals. L'exemple de Vilanova i la Geltrú és dels més paradigmàtics. A la ciutat s'han arribat a fer espectacles protagonitzats per actors vilanovins famosos, entre els que destaquen, a part d'Albà, Sergi López, Francesc Escribano o Guillem Albà. En aquest punt, Albà indica que la interpretació dels personatges de Folch i Torres ha estat un aprenentatge a partir del qual han anat creixent molts professionals de les taules en altres obres, alhora que destaca que alguns els protagonistes de l'espectacle tenen paral·lelismes amb els de la Commedia Dell'arte. ?Jeremies és el típic Tartaglia, Rovelló seria l'Arlecchino i Satanàs, un Capitano?, indica Albà.

I és que amb els anys, la peça teatral s'ha anat assumint entre els afeccionats fins al punt que no és estrany veure persones que són capaços de recitar l'obra sencera. Leonard del Río, Coordinador General de la Coordinadora de Pastorets de Catalunya (<http://www.pastoretsdecatalunya.cat/>), explica que la integració del text ha facilitat la transmissió de la tradició entre generacions, i destaca que molts municipis han adaptat la versió original a la realitat de cada indret, un fet que ha servit per innovar i per aproximar l'obra a les particularitats de cada una de la setantena de poblacions que es mobilitzen per posar en solfa les aventures de Lluquet i Rovelló, la parella de còmics més coneguda de la història teatral catalana.

Imatge d'uns Pastorets de Granollers dels anys 40 Foto: N.G

És habitual veure en les representacions algunes còpietes que versen sobre temes locals, i això, segons el director general de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals de la Generalitat, Lluís Puig, és una acció que fa que l'obra de Folch i Torres sigui més popular que la resta de Pastorets que es munten a Catalunya. Els més coneguts són els de Ramon Pàmies i els de Frederic Soler àlies Pitarra, una creació plena de xavacaneries i irreverències com va escriure el mateix Folch i Torres al pròleg de la seva obra com per avisar que els seus personatges parlarien com si formessin part de la mítica Lliga del Bon Mot, l'associació barcelonina que combatia la grolleria.

Foguet explica que les gairebé 300 representacions que es fan cada any a Catalunya suposen un fenomen únic a Europa pel que fa a arrelament i projecció d'una representació de matriu religiosa com és l'episodi del naixement de Jesús en un estable, precisament el lloc on acaben *Els Pastorets* després que Sant Miquel envii Satanàs als abismes per sempre. I cada any igual. I ja en van cent.